

діяльнішим підходом до її тлумачення, що обумовлюється встановленням чіткого зв'язку між якістю життя та продуктивністю, інноваційністю, творчістю праці більшої частки населення. В такому розумінні все більше значення у системі категорій якості життя займають соціальні чинники, у т.ч. соціально-культурні.

Список використаних джерел

1. Гончаренко О.О. Теоретичні аспекти основних характеристик поняття «трудоий потенціал» / О.О. Гончаренко // Вісник економічної науки. – 2010. - Вип.7 (27).- Ч.2. – С. 22-27.
2. Сергеева Л.Н. Анализ международного опыта определения показателя «качество жизни» / Л.Н Сергеева, Е.А. Теряник // Бизнесинформ. – 2009. - №6. – С. 11-17.
3. Швець В.Я. Економіко-екологічний стан як індикатор рівня якості життя населення / В.Я. Швець, Е.В. Роздобудько // Академічний огляд. – 2009. - №1. – С. 48-54.

УДК 338.24

Антошкін В.К.

Бердянський університет
бізнесу і права

МЕТОДИ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті розглянуто критерії та методика оцінки економічної безпеки регіонів України.

Постановка проблеми. На сучасному етапі життєдіяльності світова спільнота підтвердила вплив різноманіття негативних процесів, що торкнулися господарсько-виробничого комплексу та соціальної сфери, що негативно впливає на добробут народонаселення. Забезпечення безпечного розвитку на світовому рівні вимагає вирішення низки глобальних проблем, перелік яких не є вичерпним: виснаження природних ресурсів, економічна відсталість окремих регіонів; депопуляція населення, посилення соціальної диференціації, загострення міжнаціональних конфліктів. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають як питання формування механізму стійкого функціонування світового господарства, так і зміцнення

національної безпеки конкретної держави, орієнтованої на захист життєво важливих інтересів особистості, суспільства і країни.

Для забезпечення прийняття якісних та ефективних управлінських рішень необхідно своєчасне забезпечення органів управління інформацією про поточний стан об'єкта економічної безпеки, динаміку його розвитку, про рівень впливу на його стан різних факторів дестабілізації і про можливі варіанти розвитку об'єкта при реалізації різних управлінських впливів. Втілення стратегії економічної безпеки, спрямованої на недопущення переростання чинників дестабілізації в загрозу безпеці, однозначно вимагає реалізації функцій контролю, аналізу та прогнозування в алгоритмі управління. Ця обставина передбачає організацію всебічного моніторингу стану економічної безпеки [1].

Теоретичні та практичні питання методики оцінки економічної безпеки є предметом наукових досліджень вітчизняних вчених: Ф. І. Євдокимова [1, 2], Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьова, О.М. Ляшенко [3].

Таким чином, в більшості робіт з оцінки економічної безпеки аналізується її національний рівень, проте враховуючи наявність безлічі регіональних проблем, очевидна необхідність оцінки економічної безпеки на рівні регіону на основі комплексного аналізу її стану, що враховує всі аспекти економічної безпеки регіонального рівня. Отже, виникає необхідність розробки методики аналізу та оцінки економічної безпеки регіону.

Під методикою аналізу та оцінки якого об'єкта розуміється сукупність аналітичних способів і правил дослідження, певним способом підлеглих досягненню мети оцінки [2].

Метою статті є визначення методики оцінки економічної безпеки регіонального рівня в Україні.

Виклад основного матеріалу. Основною метою оцінки стану економічної безпеки є отримання достовірної і своєчасної інформації про рівень безпеки об'єкта дослідження. Таким чином, при проведенні оцінки стану економічної безпеки регіону повинні вирішуватися наступні завдання:

- виявлення чинників дестабілізації економічної безпеки;
- оцінка впливу на стан економічної безпеки регіону різних факторів дестабілізації;
- виявлення чинників дестабілізації, що переросли в загрозу безпеки;
- оцінка кризових ситуацій в регіоні з різних аспектів економічної безпеки;
- оцінка впливу регіональної кризової ситуації на соціально економічний стан в інших регіонах і на стан національної безпеки в цілому;
- виділення проблемних сфер і пріоритетів соціально-економічного розвитку регіонів.

Об'єктами аналізу стану економічної безпеки регіону є всі можливі сторони соціально-економічного життя регіону, які відповідають різним аспектам економічної безпеки.

Аналітичне дослідження стану економічної безпеки та використання його результатів в управлінні повинні відповідати певним вимогам організації, проведення аналізу та практичного використання його результатів.

Таким чином, оцінка економічної безпеки регіону повинна базуватися на наступних загальнометодологічних принципах:

- комплексності, тобто необхідності аналізу і врахування всіх сторін об'єкта дослідження (галузевої та територіальної, соціальної, екологічної, суспільної, виробничої та інших складових);

- системності, тобто обліку всіх причинно-наслідкових зв'язків між окремими частинами об'єкта: як внутрішніх взаємозв'язків і взаємозалежностей, так і зовнішніх факторів;

- науковості, тобто врахування вимог економічних законів, використання досягнень передового досвіду, новітніх методів економічних досліджень;

- дієвості, об'єктивності, конкретності, точності, тобто аналіз має базуватися на достовірній, перевіреній інформації, і його результати повинні активно використовуватися в управлінні економічною безпекою;

- варіантності (альтернативності), тобто виявленні та обґрунтуванні декількох варіантів виходу з кризової ситуації і декількох напрямів соціально-економічного розвитку;

- відповідності державним інтересам при оцінці явищ соціально економічного життя регіону, тобто необхідно враховувати відповідність цих явищ державної економічної, регіональної, соціальної, екологічної політики та законодавства;

- ефективності проведених аналітичних досліджень, тобто витрати на проведення аналізу повинні давати багаторазовий ефект;

- демократизму, який забезпечує участь у проведенні аналізу широкого кола працівників і обґрунтований розподіл обов'язків з проведення аналізу між окремими виконавцями;

- періодичності – для ефективного контролю за станом економічної безпеки її аналіз і оцінку необхідно проводити і періодично, а не від випадку до випадку. Підставою для оцінки факторів і загроз економічній безпеці, потенційних і реальних збитків від їх впливу є критерії економічної безпеки, які виражаються через систему показників. Внаслідок того, що економічна безпека регіону розглядається в рамках економічної безпеки України, за основу на регіональному рівні необхідно прийняти тотожні критерії та пріоритети оцінки, стосовно до рівня України.

Значущою ланкою національної безпеки держави виступає економічна складова, що передбачає створення умов для ефективного

соціального та духовного добробуту населення. Однак забезпечення економічної безпеки держави неможливе без врахування фізико-географічних, історико-етнічних і соціально-економічних міжрегіональних відмінностей, що викликає необхідність дослідження даного явища в розрізі регіонів. Рівень економічної безпеки територіального утворення залежить від ступеня розвиненості регіональної економіки; що в цілому відбивається на соціально-економічному стані регіону.

Здатність території до самодостатнього розвитку багато в чому визначається її внутрішнім ресурсним потенціалом, раціональністю і доцільністю його використання.

Для соціально-економічної регіональної системи властиві складність і багатогранність складових її елементів, наявність безлічі протиріч між ними, які ускладнюють розробку критеріїв і методів оцінки рівня економічної безпеки регіону. Адаптований до сучасних умов життєдіяльності механізм оцінки ступеня захищеності територіальної одиниці від внутрішніх і зовнішніх факторів-загроз дозволяє передбачати можливі ситуації соціально-економічного розвитку регіону.

Невід'ємним елементом дослідження економічної безпеки країни є вибір її критерію. Під критерієм економічної безпеки країни розуміються ознака або сума ознак, на підставі яких може бути зроблений висновок про те, чи знаходиться країна в економічній безпеці чи ні. Такий критерій повинен не просто констатувати наявність економічної безпеки країни, а й оцінювати її рівень. Якщо призначення критерію буде зводитися тільки до констатації, то у цьому випадку неминуча суб'єктивність оцінки. При цьому кількісну оцінку рівня економічної безпеки бажано було б отримати за допомогою тих показників, які використовуються у плануванні, обліку і аналізі діяльності країни, що є передумовою практичного використання цієї оцінки. Економічна безпека держави – складне соціально-економічне поняття, що відображає велику гаму постійно мінливих умов матеріального виробництва, зовнішніх і внутрішніх загроз економіці країни. Слід також зауважити, що для держави (як і для суспільства і для особистості) не існує абсолютної економічної безпеки, тобто стану, коли відсутні будь-які зовнішні і внутрішні загрози національному господарству.

Сутність економічної безпеки реалізується в системі критеріїв і показників. Критерій економічної безпеки це оцінка стану економіки з точки зору найважливіших процесів, що відображають сутність економічної безпеки. Критеріальна оцінка безпеки включає в себе оцінки:

- ресурсного потенціалу і можливостей його розвитку;
- рівня ефективності використання ресурсів, капіталу і праці, його відповідності рівню в найбільш розвинених і передових країнах, а також рівню, при якому загрози зовнішнього і внутрішнього характеру зводяться до мінімуму;

- конкурентоспроможності економіки;
- цілісності території та економічного простору;
- суверенітету, незалежності і можливості протистояння зовнішнім загрозам;

- соціальної стабільності за умов запобігання та вирішення соціальних конфліктів.

Серед показників економічної безпеки можна виділити такі:

- економічного зростання (динаміка і структура національного виробництва і доходу, показники обсягів і темпів промислового виробництва, галузева структура господарства та динаміка окремих галузей, капіталовкладення та інші);

- що характеризують природно-ресурсний, виробничий, науково-технічний потенціал країни;

- що характеризують динамічність і адаптивність господарського механізму, а також його залежність від зовнішніх факторів (рівень інфляції, дефіцит консолідованого бюджету, дія зовнішньоекономічних чинників, стабільність національної валюти, внутрішня і зовнішня заборгованість);

- якості життя (ВВП на душу населення, рівень диференціації доходів, забезпеченість основних груп населення матеріальними благами і послугами, працездатність населення, стан навколишнього середовища і так далі).

Економічна безпека відіграє величезну роль у безпеці та цілісності країни. Чим більш стійкі економічна система (наприклад міжгалузева структура), співвідношення виробничого та фінансово-банківського капіталу і так далі, тим життєздатніша економіка, натомість і оцінка її безпеки буде досить високою. Економічна безпека здійснюється не тільки в країні загалом, а й у кожному її регіоні.

Разом з тим деякі питання зазначеної проблеми до теперішнього часу залишаються без належної уваги, або маловивченими. Різноманітність поглядів на сутність окремих категорій, відсутність детальної класифікації загроз безпечному розвитку територій, недосконалість пропонованих систем показників і методичного інструментарію оцінки рівня економічної безпеки регіону, ускладнюють формування об'єктивного уявлення про самодостатність регіональної системи і здатності її протистояти внутрішнім і зовнішнім негативним впливам.

Одночасне впровадження усіх цих засобів неможливе. Воно проходить в кілька етапів [3]:

I етап. Виділення фінансових коштів.

II етап. Формування кадрових і організаційних засобів.

III етап. Розробка системи правових засобів.

IV етап. Залучення технічних, інформаційних та інтелектуальних засобів.

Багатоаспектний характер категорії економічна безпека, як національного, так і регіонального рівня, різноманітність інтересів суб'єктів економічної безпеки передбачають створення системи управління економічною безпекою, адекватної чинним умовам і вимогам.

Будь-яка система являє собою цілісну сукупність взаємопов'язаних елементів, що вміщують ряд властивостей, які мають певну структуру внутрішніх відносин, закономірності розвитку і знаходяться в тісній взаємодії з навколишнім середовищем. Система, що утворює єдине ціле, ніколи не може залишатися у незмінному стані, вона безперервно змінюється. Ці зміни проходять у певному напрямку і утворюють процес розвитку. У зв'язку з цим система управління економічною безпекою регіону (забезпечення економічної безпеки) повинна мати властивості систем, яка постійно адаптується і вдосконалюється. Її цілі та структура, сили і засоби, напрями, форми і методи діяльності повинні змінюватися відповідно до змін внутрішнього і зовнішнього середовища, забезпечуючи при цьому прийнятний стан економічної безпеки регіону в кожному конкретний момент часу.

Система управління економічною безпекою регіону розглядається нами як досить складна сукупність елементів, що реалізує основні принципи і функції управління і об'єктивно володіє здатністю забезпечити економічну безпеку регіону. Сформована в даний час у більшості регіонів кризова соціально-економічна ситуація, що характеризується низьким рівнем життя більшості населення, високою диференціацією доходів, падінням обсягів виробництва, низькою інвестиційною активністю, екологічними негараздами та іншими негативними тенденціями, свідчить про вкрай некрайній стан економічної безпеки. Дана ситуація характеризується багатоаспектністю проблем, вирішення яких вимагає комплексного підходу, що включає координацію діяльності різних суб'єктів, розробку системи заходів з покращення економіки регіонів. Тому важливим напрямом вирішення завдання забезпечення економічної безпеки регіонів є програмно-цільовий метод управління (ПЦМ), що представляє собою систему специфічних форм і методів управління, які спрямовуються на реалізацію комплексних програм; сукупність прийомів, що дозволяють представити рішення тієї чи іншої проблеми у формі ієрархії цілей, що сприяють їх поетапному досягненню через реалізацію системи взаємопов'язаних заходів. Однією з сильних сторін даного методу є комплексний підхід до вирішення соціально-економічних проблем з метою забезпечення економічної безпеки регіону.

Пріоритетними завданнями регіональної політики, спрямованої на підвищення економічної безпеки регіонів, є:

- підтримка життєво важливих для населення регіону об'єктів інфраструктури ;
- забезпечення умов для нормальної життєдіяльності населення;

- надання сприяння переважного розвитку підприємств, найбільш прибуткових і перспективних на даний період, а також підприємств, які мають довгострокові економічні переваги в загальній системі територіального поділу праці;

- розвиток регіональної інфраструктури [4].

Враховуючи особливості проблем забезпечення економічної безпеки регіону, необхідно виробити особливу систему параметрів, що враховують специфіку конкретної території. Система показників оцінки економічної безпеки орієнтована переважно на федеральний рівень влади. Однак, враховуючи важливість і специфічні особливості регіональних проблем, представляється необхідним спеціальне опрацювання проблем показників безпеки для регіонів. Застосування подібної методики передбачає:

- оцінку кризових ситуацій та загрози їх виникнення в соціально-економічній сфері регіону ;

- оцінку впливу місцевих кризових ситуацій на національну безпеку суб'єкта держави в цілому;

- розробку та обґрунтування програмно-цільових заходів щодо забезпечення економічної безпеки .

Основні вимоги до системи соціально-економічних показників регіону:

- система соціально-економічних показників регіону повинна бути взаємопов'язана із загальною схемою аналізу та показників, що використовуються на державному і галузевому рівнях;

- показники регіональної безпеки повинні бути співставними з діючою в країні системою обліку, статистики та прогнозування;

- система соціально-економічних показників повинна відповідати переліку основних загроз економічній безпеці регіону;

- перелік соціально-економічних показників, які використовуються для аналізу, повинен бути мінімальний, легко доступний і допускати просту інтерпретацію;

- результати аналізу повинні допускати просту і наглядну перевірку на несуперечність існуючим положенням ;

- соціально-економічні показники повинні застосовуватись до одного тимчасового періоду, описуючи свого роду зрізи соціально-економічної ситуації ;

- показники повинні допускати можливість здійснювати регулярний моніторинг і прогнозування факторів, що впливають на рівень загроз безпеки регіону.

Аналіз становища в регіоні повинен спиратися на набір індикаторів економічної безпеки, який дозволить виявити і оцінити прийдешні загрози, а також реалізувати необхідний комплекс програмно-цільових заходів щодо зниження рівня загроз. Для своєчасного виявлення загроз доцільно створити перелік показників, інформацію з яких повинні надавати

державні інстанції. На основі інформації, отриманої від місцевих органів влади після її перевірки на відповідність критеріям економічної безпеки, можна приймати обґрунтовані рішення про мінімізацію тих чи інших загроз.

Висновки. Критерій економічної безпеки оцінка стану економіки з точки зору найважливіших процесів, що відображають сутність економічної безпеки. Критерій не може прийматися як пряме керівництво до дії. Необхідний гнучкий підхід до його коригування та реалізації відповідно до періодичної перебудови ресурсно-виробничого потенціалу, створення нових господарських важелів, структур управління.

Список використаних джерел

1. Евдокимов Ф.И. Факторы и методы оценки экономической безопасности предприятия [Электронный ресурс] / Ф И Евдокимов // Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємство, стале економічне зростання: наук. конф., 13—14 дек. 2001г.— Донецьк: ДонНУ — Режим доступу : <http://masters.donntu.edu.ua/2008/fem/mikhailov/lib/3.htm>
2. Евдокимов Ф.И. Критерии оценки уровня экономической безопасности предприятия [Электронный ресурс] / Ф.И. Евдокимов, О.А. Бородина // [Проблемы обеспечения экономической безопасности: наук. конф., 23—24 нояб. 2001г.— Донецьк: ДонНУ — Режим доступу : <http://masters.donntu.edu.ua/2002/fem/borodina/library/lib1.htm>
3. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко: — К. : Лібра, 2003. —176. с.
4. Уткин Э.А. Государственное и региональное управление / Э.А. Уткин, А.Ф. Денисов — М.: ЭКМОС, — 2002. - 59 с.